

Z njeno raziskavo smo dobili prvi obširnejši, z zgodovinarjevo roko napisani kamenček v zelo obširnem mozaiku zgodovine odnosov med spoloma v Sloveniji po drugi svetovni vojni. Gre za izvirno znanstveno delo, kakršno doslej še ni bilo opravljeno in je pomembno za zgodovinsko znanost. Še pomembnejše bo postalo, če se bo odločila nadaljevati s tozadevnimi raziskavami tudi za čas po letu 1953.

Dušan Nečak

Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Vol 24. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti 2006, 356 strani.

Kot že nekaj let doslej, tudi tokrat predstavljamo zbornik v naslovu omenjene ustanove.

Ivan Majnarić objavlja razpravo Plemička obitelj Radinića, ogranak Nadinskih Kačića (str. 1–23). Prispevek je v bistvu nadaljevanje v št. 23 tega zbornika objavljene razprave, kjer na podlagi objavljenih del in izvirnega gradiva iz več hrvaških arhivov identificira pripadnike plemiškega rodu Kačićev, ki so prvotno živeli v okolici Zadra. Pozornost je namenjena predvsem genealogiji ter nekaterim vprašanjem dedovanja. V prilogah so prepisi dokumentov ter revidirano rodoslovje plemiškega rodu Kačićev.

Ivan Jurković opisuje Vrhrički i Hlivanjski plemeniti rod Čubranića do sredine 15. stoljeća. Njihov društveni položaj, prostorski smestaj, posjedi i gospodarska moć (str. 25–69). Neposredni podatki o izvoru in času nastanka skupnosti hlivanjskih plemičev, ki od sredine 14. stoletja nastopajo kot plemeniti rod Čubranićev, kot tudi o vrednosti in gospodarski moči posestev pripadnikov tega rodu, so izrazito pomanjkljivi. Prve izvirne vesti o vrhričkih posestvih Čubranićev se ujemajo s prihodom katoliških vlaških naseljencev v drugi polovici 14. stoletja. Gospodarski in demografski vzpon tega obdobja anžuvinske vladavine so potrdile tudi arheološke raziskave vrhričkih pokopališč. Nagrobni spomeniki in grobni pridatki pokopališča sv. Spasa blizu mesta Vrhrike so najbolj monumentalni in razkošni, prav iz tega obdobja.

Lovorka Čoralić i Nedjeljka Balić Nižić objavljata razpravo Iz hrvatske vojne povijesti – *Croati a cavallo i soldati Albanesi*, njihova bratovština i gradivo o njezinu djelovanju od 1675. godine do sredine XVIII. stoljeća (str. 71–130). Tema tega dela so beneške prekojadranske elitne vojne enote, ki se v tedanjih virih imenujejo *Croati a cavallo* (*Cavalleria Croata*) in *Soldati Albanesi* ter njihova skupna bratovščina sv. Jeronima (Hieronima), ustanovljena v Zadru leta 1675. Bratovščina je vključevala pripadnike hrvaške lahke konjenice, ki so bili doma najprej iz krajev zadarskega območja, ki so padli pod turško oblast, katerih poveljniki so bile pomembne osebnosti iz hrvaške vojne in družbene zgodovine, posebej iz družin Posedarski, Benja, Detrico in dr. Zbirala je tudi pripadnike pehotnih in konjeniških enot iz beneške pokrajine Albanije. V delu so podrobno obdelane statutarne odredbe (matrikula) bratovščine, njena karitativna dejavnost ter prizadevanja za napravo bratovščinskega oltarja. Zajeti so tudi spisi od začetka bratovščine do sredine 18. stoletja. Dodan je popoln prepis rokopisa Matrikule bratovščine hrvaških in albanskih vojakov. Razprav je opremljena s 7 barvnimi slikami.

Jelena Puškarić je prispevala razpravo Anselmo Banduri (1675.–1743.), dubrovački benediktinac u Parizu (str. 131–186). Ta benediktinec iz dubrovnika samostana je po študiju, verjetno v jezuitskem kolegiju rodnege mesta, najprej od konca 17. stoletja živel v Italiji, v okolici Neaplja, v Rimu in Firencah, od koder je leta 1702 odšel v znamenito pariško opatijo francoskih mavrincev, Saint Germain-des-Prés. Tam je pod okriljem dom Bernarda de Montfaucona izdal dve pomembni deli, prvo s področja bizantoloških študij, *Imperium Orientale sive Antiquitates Constantinopolitanae* (1711), drugo iz numizmatike *Numismata Imperatorum Romanorum a Trajano Decio ad Paleologos Augustos* (1718). Leta 1715 je bil sprejet v kraljevsko *Academie des inscriptions et belles lettres*. V naslednjih letih se je čedalje bolj oddaljeval od redovniške prakse mavrincev in si je moral najti zatočišče drugod. Prišel je v dvorni krog vojvodinje orleanske, matere regenta Filipa II. Orleanskega. Bil je imenovan za knjižničarja regentovega sina Louisa. Zaradi težav s cenzuro številnih del ni mogel objaviti. V teh krogih je umrl leta 1743. Objavljenih je 8 pisem iz korespondence Banduri-Montfort.

Ivica Zvonar je napisala Prilog poznavanju života i rada Ivana Kostrenčića u Beču: 1868.–1875 (str. 187–198). Ivan Kostrenčić je kot marsikateri nenemški intelektualac začel svojo knjižničarsko kariero

v dunajski dvorni knjižnici, nadaljeval pa v Zagrebu kot upravnik univerzitetne knjižnice, po povzdigi tedanje pravoslavne akademije v vseučilišče leta 1874. V razpravi je obravnavano Kostrenčičevo delovanje na Dunaju na podlagi rokopisne zapuščine. Posebej pomembna je njegova korespondenca s tedanjimi najvidnejšimi hrvatskimi kulturniki Jurijem in Ivanom Murgičem, Franjem Račkim, škofom Josipom Jurjem Strossmayerjem, Metelom Ožegovičem in drugimi.

Tihana Luetić objavlja razpravo *Socijalna slika studenata Filozoskog fakulteta Sveučista u Zagrebu (1874.–1914.)* (str. 199–222). Avtorica je iz popisnih listov (nacionalov) s kvantitativno analizo ugotavljala socialno strukturo študentov omenjene fakultete od ustanovitve vseučilišča do začetka prve svetovne vojne. Pokazala je iz katerih stanov so prihajali prvi študenti in kako se je s časom menjala socialna struktura, ugotavljana po poklicu očeta. Od očetov v javnih službah je prišlo 31, iz kmečkega stanu 13, iz neznanih poklicev in iz obrti po 12, iz trgovine in bančništva 8 % in iz vseh drugih poklicnih skupin manj študentov. Obdelana je tudi šolnina, ki jo je bilo treba plačati pri vpisu v vsak semester in študentske štipendije. Rezultati so omogočili primerjavo med dunajsko in praško univerzo ter univerzo v Kolozsváru (Cluj Napoca). V delu je nekaj grafikonov.

Tomislav Markus je prispeval razpravo *Od krščanskog do seljačkog humanizma: Hrvatske nacionalne ideologije i bioekologija* (str. 223–264). Avtor se pri svojem delu intenzivno prizadeva, da bi zgodovinska proučevanja političnih in nacionalnih ideologij dopolnili z bioekološkim pristopom. V tej razpravi analizira osnovne značilnosti proučevanja omenjenih ideologij pri Hrvatih v 19. in 20. stoletju z bioekološke perspektive. Zgodovinska in politološka proučevanja so sicer dala lepe rezultate, vendar so ta temeljila, ali kakor pravi pisec, bila obremenjena s humanističnim pristopom in standardnim modelom humanističnih disciplin, ki ne upošteva ekološki in evolucijski okvir človeškega življenja. Zgodovinarji in ostali raziskovalci so izhajali iz primata kulturne adaptacije, kulturocentrizma in historicizma, po katerih je civilizirani, posebno sodobni človek neodvisen od biotičnih in ekoloških omejitev. Podoben pristop je veljal tudi za predmete proučevanj najpomembnejših predstavnikov hrvaške nacionalne ideologije v 19. in v začetku 20. stoletja. Pisec analizira temeljne značilnosti ideologij Mihovila Pavlinovića (1868–1919) in bratov Antuna (1868–1919) in Stjepana Radića (1871–1929). Za vsa njihova dela je značilen antropocentrični diskurz, progresističen pogled na zgodovino in humanistično videnje sveta, ki ignorira biotične elemente (npr. genom) in številne vplive okolja (ekologijo). Pisec se zavzema za bioekološki pristop, ki upošteva specifičnosti socialno-zgodovinskega okvira, vendar pa priznava tudi pripadnost človeka naravi. Meni, da bi se ta pristop moral uveljaviti ne samo pri proučevanju hrvaškega, temveč vsakega naroda.

Ker gre pri Markusovem pristopu za dokajšnjo novost, se je uredništvo Zbornika odločilo, da objavi tudi recenzijo omenjene razprave, ki jo napisal Nikša Stančić in je objavljena pod naslovom *Pleistocenski čovjek i hrvatske nacionalne ideologije 19. i 20. stoljeća*. U povodu članka Tomislava Markusa "Od krščanskog do seljačkog humanizma: hrvatske nacionalne ideologije i bio-ekologija" (str. 265–268). Kratak prikaz seveda ni mesto, da bi podrobneje prikazali Nikšovo kritiko Markusa. Kakor Markus očita drugim raziskovalcem, da uporabljajo le humanistični pristop in standardni model proučevanja, značilen za humanistične discipline, tako Nikša očita Markusu, da absolutizira "biološko" stališče kot izhodišče ne samo za proučevanje nastanka človeka in njegovih fizičnih in psihičnih lastnosti, temveč tudi kot osnovo za proučevanje v vseh družbenih znanostih, vključno s historiografijo.

V poglavju *Ocene in prikazi* je predstavljeno kar 27 publikacij, od tega 4 tuje.

Jože Maček

RAD Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 495. Razred za društvene znanosti, knjiga 44. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 341 strani.

V tem zvezku so objavljene štiri obsežne razprave, od teh je ena iz gospodarske zgodovine, tri pa so širše družboslovne, vendar z močnimi zgodovinskimi poudarki.

Zvonko Posavec obravnava Put prema ustavnom ugovoru EU (str. 7–30). V kratkem pregledu je opisana zgodovina nastajanje Evropske unije začenši s Svetim rimskim cesarstvom nemške narodnosti. Prikazano je, kako je bila ta unija uspešna v uresničevanju svobode, miru in blagostanja v njej združenih